

*** VESTNIK ***

PROSVETNE ZVEZE V LJUBLJANI

Izhaja mesečno. — Celoletna naročnina s prilogo »Prosvetni oder« znaša 8 lir. — Naroča se: Prosvetna zveza v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7.

STEV. 8-9

AVGUST-SEPTEMBER 1942-XX

LETO XXI.

Negujmo narodno pesem!

V. Z.

Slovenci se ne moremo ponašati z umetnostnimi umotvori, ne z razkošno opremljenimi kraljevskimi gradovi, ne z bogastvom, pač pa imamo nekaj, kar nam zavidajo tudi drugi narodi. Imamo svojo **narodno pesem**, ki je sposobna, da pridobi malemu narodu priznanje od vseh evropskih narodov. Zato je ta narodna pesem velik dokaz naše samobitnosti. Narodna pesem doni po naših selih in naših domovih. Narodna pesem je doma tamkaj, kjer prebiva preljubo veselje. Človek pa tako pogosto pogrša veselih in radostnih ur. Zlasti mladina potrebuje veselja tako, kakor čebelica cvetnega prahu, kakor roža sončnega žarka. V narodni pesmi leži velika moralna, vzgojna in izobraževalna moč, ki je porojena v globočini narodove duše, zato pa tako vpliva na narodovo čustvovanje, da človeka potegne za seboj, ga prevzame, da se mu zaiskri solza v očesu, ga osvobodi vsakdanjih skrbi, ga tolaži v bridkosti in ga navdaja z upanjem tudi takrat, ko zaseka bolešt globoko srčno rano. Kar zgodovina le suhoparno z imeni in številkami izraža, to narodna pesem sporoča v pesniški obliki, z gorko besedo in živo domišljijo, vse je pestro in živo. Narodna pesem nam torej kaže našo lastno zgodovino.

Početki naše narodne pesmi segajo

tja v zgodnji srednji vek, ko so gospodovali nad našim ljudstvom **mogočni graščaki**. Po lepih grajskih sobah so se sprehajale žlahtne gospe, plemiči in vitezi so se zbirali k viteškim igram. O teh časih poje narodna pesem:

»Stoji, stoji tam beli grad,
je v gradu žlahten gospod mlad,
in v gradu žlahtna je gospa...«

Iz te dobe je tudi pesem o Pegamu in Lambergarju, ki je zmagal v 85 viteških igrah.

Pegam pravi, govori:

»Kje se men' enak dobi?
Kaj ti pravim, cesarost,
ti ga nimaš pod sabo,
da bi skusil se z mano!«

Tako cesar govori:

»Kaj ti pravim, Pegam ti?
Jaz imam ga pod sabo,
da se skusit zna s tabo.
Velik ni, pa je širok;
al' nam tukaj je od rok.
V beli je Ljubljani doma:
Lambergar junak je ta.«

»Bo naj, kjer če, pošlji ponj,
al' pa piši mu na dom,
da se z njim poskusil bom.«

Hitro cesar pisma tri
Lambergarju dat' veli,

Narodna pesem ne podaja samo zgodovino našega naroda, njegove vesele in žalostne trenutke, ki jih je ta narod doživel, narodna pesem opeva tudi **lepoto slovenske zemlje**. Pesnik Prešeren pravi:

»Dežela kranjska nima lepšega kraja,
kot je z okolco ta podoba raja...«

Pri tem misli na blejsko jezero, na otok in grad.

Ko se bližajo otoku pa zapojejo pesem:

»Otok bleški, kinč nebeški,
kranjske zemlje raj...«

ali pa:

»Otočec s cerkvico na skal,
se dviga iz jezerskih tal,
kak glasno zvon tam potrkuje,
Marije slavo oznanjuje...«

Zadaj za jezerom se dvigujejo **mo-gočne gore**. Koliko pesmi je posvečenih tem goram in življenju na njih:

»Na planincih sončice sije«

ali pa:

»Na planincih lušno bití,
gor je dosti mleka piti...«

In kako nedosegljivo lepa je pesem:

»Oj Triglav moj dom,
kako si krasan,
kako me izvabljaš
iz nizkih ravan!«

Prav tako opeva lepoto tega gorskega kraja pesem:

»Gorenjsko oziram se skalnato stran,
Triglava blišče se vrhovi...«

V Bohinju pa je znana pesem:

»Kraj gorenjski, kraj bohinjski,
bodeš mi spomin sladak...«

Veliko večino dneva preživi naš kmet na **svojem polju**. Zato ni čuda, da mu je to polje tako priraslo k srcu:

Sveta si zemlja
in blagor mu, komur rodiš,
Z oljem mu lečiš razbeljeno dlan.

In kadar fantje jemljejo slovo, ko gredo k vojakom, jim je slovo od doma, **od njiv in travnikov** najtežje, tedaj s srčno bolestjo zapojejo pesem:

»Polje, kdo bo tebe ljubil?
Polje, kdo bo tebe ljubil?
Kadar jaz na vojsko grem.
Ljubil te bo žar pomladi...«

Ko žito zori, zapojejo pesem:

»Po polju se ziblje to klasje rumeno,
pšenično, ovseno pa tudi rženo,
v pšenici prepeva prepelica ped pedi,
saj Bog je ustvaril tako...«

Žanjice pojo:

»Pšenica je zrela ko čisto zlato,
bom srpek vzela z veselo roko.

Narodna pesem živi z narodom čno življenje. Zato tudi nikdar ne more umreti, dokler narod živi. Ljudstvo pa poje **pri delu** in pri počitku.

»Na Gorenjskem,
na Dolenjskem
že ajda zori,
eno deklo jo žajne,
jo glavca boli.«

Mnogo pesmi opeva **vinško trto**. Ko pride čas trgatve, zadoni po vinogradih pesem:

»Že čriček prepeva, ne more več spat,
trgatev veleva, spet pojdemo brat.«

In ko se cedi izpod preše mlado vino, zadoni po zidanicah pesem:

»To sladko zlato vince,
je zbralo bratce nas,
veselo si zapojmo,
nam fantom za korajžo:
oj vinček, vinček moj,
ti rajžal boš z menoj.
Poprej, ko ga popiješ,
se mu lepo odkriješ,
zahvalmo ljubga Jezusa,
ki nam ga piti da.«

Trška gora je ponos šentpetske fare, je srce novomeške doline, je dragulj naše Dolenjske! Kateri Dolenjec je še ni videl? Kateri slovenski človek bi je rad ne poznal?

Trška gora slovi predvsem kot božjepotna postojanka. Že nad 300 let hodijo nanjo romarji od blizu in od

daleč častit Marijo in jo prosit pomoči v stiskah. Mogočna stavba je v renesančnem slogu zidana. Lepo je izdelan veliki oltar, v njem je kip Marije Device z Jezuškom v naročju.

Trška gora si zadnja leta sem vedno bolj osvaja tudi srca izletnikov. In po pravici. Saj ima tudi krasen razgled, zlasti proti jugovzhodu, tja do štajerskih gričev in hrvaških ravnin — in, kar je v poletni vročini morda še bolj zaželeno, dobro kapljico, čeprav ne vedno tako sladko kot poje narodna pesem:

»Sladko je vince
s Trške gorice,
lepo rumeno
barvo ima.«

Tudi **pobožna** narodna pesem nam hrani prelepe dokaze o globoki **vernosti** našega naroda. Lepše pač ni mogoče častiti Boga in Marijo kakor z lepo nabožno pesmijo. Tudi nabožne pesmi so postale last naroda in v teh pesmih se zrcali pobožnost slovenskega kmeta:

»Na svetu lepše rože ni,
kot je Marije Device Sin.«

In kadar koli poroma naš kmet na Brezje, tedaj privre iz njegovega srca pesem:

»Lepa si, lepa si, roža Marija,
Tebe časti vsa nebeška družina.«

Bog daj, da bi slovensko ljudstvo še naprej gojilo to nabožno pesem.

V vojnem času je nastala pesem:

»Marija, pomagaj nam vojskini čas,
na Tebe ozira se vsak izmed nas:
Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam Ti!«

Ko je pred leti župnik Franc Treiber šel na svoj dom pod Kepo pri Baškem jezeru, je zapel ono lepo **koroško pesem**:

»Glej črez izaro,
glej črez gmajnico,
tam je ljubi, dragi dom,
z mojo zibelko.«

Koroška nam je dala najlepšo alpsko pesem, ki se poje na ta način, da

se pridruži še peti glas, ki plava v višini s fistelnom.

Mnogo pesmic je posvečenih **hišici očetovi**:

»Oj hišica očetova,
Bog živi te!«

Znana je pesem:

»O moj preljubi dragi dom,
za te srce gori, gori...«

ali pa:

»V dolinci prijetni
je ljubi moj dom.«

Ljubezen do rodne hiše pa opeva pesem:

»Preljubo hišico imam,
obdana s poljem rumenim,
na vrtu z drevjem zasajenim,
za dom gosposki je ne dam.«

Ne samo do očetovega doma se hrani ljubezen v naši narodni pesmi, temveč tudi do nekaterih **dreves**, med katerimi uživa lipa prvenstvo. Saj je bila lipa že od nekdaj sveto drevo, kjer so darovali Slovani v poganski dobi svojim bogovom. Pod lipo so se vršili prvi zbori kosezov, to je svobodnih kmetov. Pod lipo so se izrekale prve slovenske sodbe. Ni čuda, da je ohranjena v narodni pesmi lipa kot narodno drevo:

»Lipa zelenela je,
tam v dišečem gaji,
s cvetjem me posipala,
djal sem, da sem v raji.«

ali pa:

»Lipa dišeča,
preljubo drevo,
ki imaš cvetočo,
košato glavo!«

V narodni pesmi je ohranjena tudi **ljubezen do ptic**, med katerimi je najbolj globoko zasidrana ljubezen do kukavice:

»Kukavica lepo kuka
tam v zelenem bukovju.«

ali pa:

»Ku-ku, — to je moj glas,
od Boga sem prejela:
kadar bo prišel tisti čas,
kadar bom sama zapela.«

Narodna pesem se razlega posebno tam, kjer živi vaška skupnost, kjer se izživlja vaška vzajemnost. Ohranjenih je še mnogo pesmic, ki jih imenujemo **stanovske pesmice**. Tako imajo flosarji svojo himno:

»Dežek se že kadi,
flosar se veseli,
rajža pripravljena,
prot Mitrovci gre.«

Znane so furmanske pesmice, ki nam opevajo dobo, ko se niso vile še železne ceste po naši zemlji, temveč so po belih cestah furali furmani:

»Na svetu lepših fantov ni,
ko so naši furmani.
po svetu hodijo
in zlato vince vozijo.«

Veliko pesmic je naperjenih proti lovcem:

»Jager mi jaga,
kaj mi pomaga,
ptička nasproti leti,
ustrelil jo bo.«

Celo črn, od ogle zamazan oglar je našel svojo slavo v narodni pesmi:

»Oglar je zauber fant,
ima ves črn gvant.«

Med raznimi pesmimi naletimo včasih tudi na **šaljive in zbadljive**, kot na primer:

»En šuštar me je vprašal,
če plesat grem z njim.
Hm, hm, ne, ne,
z enim šuštarjem ne!
Celi dan, celi dan na stol sedi,
zvečer pa po smoli smrdi.«

Pride na vrsto drugi rokodelc in prosil:

»En tišler me je vprašal,
če plesat grem z njim.
Ne, ne, celi dan v venkštat stoji,
zvečer pa po dilah smrdi.«

»En birt me je vprašal,
če plesat grem z njim.
Ne, ne, Celi dan pri pipi sedi,
zvečer pa po birsi smrdi.«

Celo gosposki fantalin ni bil uslišan:

»En škric me je vprašal,
če plesat grem z njim.
Ne, ne, Celi dan med papirji sedi,
zvečer pa po tinti smrdi.«

Končno pa pride mlad vrtnar, čigar prošnja je bila uslišana:

»Hm, hm, ja, ja, z enim gortnarjem pa,
celi dan, celi dan na vrtu sedi,
zvečer pa po vijolicah diši.«

Izmed vseh narodov, ki živijo na zemeljski obli, znajo pritrkavati samo Slovenci, kar priča o visoki glasbeni nadarjenosti našega ljudstva. Ni čuda, da je toliko pesmi posvečenih tudi **domačim zvonovom**:

»Zagorski zvonovi
prav milo pojo,
Nemara preljubo
k pogrebu neso.«

ali pa:

»Ko dan se zaznava,
danica priplava,
se sliši zvonjenje,
čez hrib ino plan.«

»Le zvoni zvon
iz temnih lin,
saj zbujaš mi na dom spomin.«

V narodni pesmi so ohranjene tudi naše **šege in običaji**, kakor smo slišali v prejšnjem predavanju. Lepe so božične narodne pesmi, velikonočne, pesmi posvečene kresovanju in drugim letnim časom:

»Lepo je polet,
slišimo ptičke pet,
one nas učijo,
kako moramo živet.«

Lepo je polet,
vidimo rožce cvetet,
zelen travnik seči,
rumeno žito žeti.«

Lepo je v jesen,
vidimo ajdov cvet...«

Med velikim številom narodnih pesmic zavzemajo **obredne pesmi** posebno poglavje. Za vsako priliko, da, za vsak praznik, ki ga praznujemo v teku leta, je nastala pesem, ki se je ob takih prilikah pela. Znane so zlasti kolednice, ki so se pele od Božiča tja do sv. Treh kraljev. Božična kolednica se glasi:

»Oj ti Dete cartano,
od mraza vse zmartrano,
Ti na slamici ležiš,
in cel svet v rokah držiš.«

Za novo leto so hodili okrog kolednik, ki so voščili novo leto, bodisi z godbo, bodisi s petjem, tedaj so zapeli:

»Oj kole, kole-koledo!
Leto lepo mlado!
Da b' vsak dan prinašalo
Nam v hišo božjo gnado.«

Tudi sv. Trije kralji so nudili kolednikom priliko, da so se podali od hiše do hiše oblečeni v nošo sv. Treh kraljev in so nosili pred seboj zvezdo ter peli:

»Presveti trije kralji,
preblažen ves vaš dar,
preblažena zvezda,
ki svetiš nam vsekdar.«

Tudi v pustnem času so se pele pesmi ob priliki, ko so žgali pusta ali ko so vodili medvede. Najdlje pa so se ohranile pesmi, ki so se zapele ob priliki jurjevanja in kresovanja. To so bili gotovo še poganski obredi, posvečeni nastopu pomladi in trenutku, ko je dan dosegel svoj višek. Pastirji so oblekli v prvo zelenje pastirčeka in ga vodili od hiše do hiše ter peli:

»Zelenega Jurja vodimo,
maslo in jajca prosimo.«

Ko pa je prišel kresni večer, so pripravili na določenem kraju grmado ter šli od hiše do hiše in vabili na kresovanje:

»O Ive, k nam na kres!
Saj mi nisi stari dedec,
da bi doma pekel hlebec.
O Ive, k nam na kres!«

Kadar so se Ziljani zbirali pod zeleno lipo, da bi ob priliki cerkvenega žegnanja zarajali svoj visoki raj, so zapeli:

»Bog daj nam dober čas,
ta prvi raj začeti.«

Ne samo visoki raj se je ohranil v narodni pesmi, temveč tudi drugi narodni plesi, posebno razna kola, ki so še ohranjena v Beli krajini, dočim se je ohranil na Gorenjskem tako imenovan potrkani ples:

»Fantje, dekličiči vi,
bas že hudo renči,
hoj, hej, hoj, hej,
kri se razgrej!«

Veliko je število onih pesmic, ki so

posvečene ženinu in nevesti in se imenujejo svatovske pesmi. V vseh krajih je še ohranjena pesem, ki so jo peli ob priliki, ko so snemali nevesti venček z glave.

V mnogih krajih je še ohranjena navada, da se zbirajo vaščani pri mrliču, kjer molijo in pojejo posebne pesmi:

»Poglejte to rožo na polju,
zvečer še frišna stoji,
zjutraj pa suha leži.«

V teh pesmih so se nam torej ohranile razne šege in navade in nas spominjajo na starodavne obrede, ki so se vršili v godovnih dneh v teku leta.

Najvažnejšo vlogo igra v narodnih pesmih **ljubezen**. Zanimivo je, da pesem poudarja bolj žalostne, kakor pa vesele občutke, rajši opeva nesrečno ljubezen kakor pa srečno. Opeva smrt ljubljenega bitja ali pa hrepeni po njem, kot na primer:

»Adijo pa zdrava ostani...«

ali pa:

»Čez tri vode, čez tri gore...«

ali pa:

»Nožek bom vzela,
srček načela,
da bom dobila
tri kaplje krvi,
Pismo pisala,
ljubmu poslala,
da bo on vedel,
kak men se godi!«

V narodni pesmi je vkoreninjena močna življenjska sila, ona sovraži vse nezdravo in ljubi samo pristno. Tu je živa vera v Boga, v plačilo in kazen. Zločin mora priti na dan, četudi mora poseči vmes Bog s svojo roko:

»Iz groba zraste bela lilija,
ali pa rdeča gavtroža.«

Našim dekletom je posebno lastna **ljubezen do cvetic**:

»Nageljček, roženkravt, rožmarin,
iz tega ti pušlje naredim...«

»Kje so moje rožice,
pisane in bele?...«

Tako se povprašuje dekle, ko zaliva na ganku in na oknih cvetice, za ka-

tere je v skrbeh, da se ne bi posušile, da bi ne ovenele ali pa; da jih ne bi »slanca pomorila«. Ko na jesen ni več zelenega rožmarina in pozimi ne več rdečih nageljnov, tedaj nasloni na zamrznjena steklena okna svoje čelo in zapoje pesem:

»Bele cvetice, ledene cvetice,
k vam bi pritisnila še žareče lice...«

Rožmarinu pa zaupa svojo poslednjo željo:

»Kadar jaz umrla bom,
venec lep imela bom,
iz rožmarina zelenga,
nageljna rdečega.«

Dekleta se spomladi rada zbirajo in spletajo **vence** ter prepevajo pesem:

»Venček na glavi se
bliska iz kitice
rožic zelenih,
slovensko dekle.

Lilija, vrtnica,
mila ti šmarnica
ličice krasi,
slovensko dekle.

Zala ko rožica,
srca pobožnega,
bistre glavé je,
slovensko dekle.«

Naša dekleta po navadi ne zaupajo skrivnosti svojega srca drugemu kakor cveticam:

»Pušelje ti že naredila bom,
z zlato ga žido povila bom,
da ga boš nosil za spomin
in se boš troštal z njim.«

Najlepše pesmi pa so posvečene tudi najlepši ljubezni, to je **ljubezni do matere** in materina ljubezen do otroka. Kdo bi mogel našteti celo vrsto uspavank:

»Oj spavaj sladko, srce drago,
in sanjaj mirno večni sen,
nad zvezde splavaj, duša mila,
kjer si je tebi večni mir.«

ali pa:

»Nikar, nikar se me ne boj,
nedolžni nežni angel moj,
le semkaj k meni sedi,
v oko, oko mi gleda.«

Kako lepa je pesem:

»Dete zatisni premile oči,
materin ljubček, le sladko zaspi.
Sanje naj sladke zazibajo te,

zlatih perot naj bližajo se.
Slušaj, kar angelčki tebi pojo:
Spavaj, oj dete, le spavaj sladko!»

Tako vidimo, da se v narodni pesmi zrcali duša slovenskega naroda. V narodnih pesmih opevajo pevci lepoto zelenih jezer, tihoto gozdov, veličino strmih vrhov, brhkoto slovenskih fantov in cvetje slovenskih deklet. Žalostno pa je, ako se mora ta narodna pesem sedaj umikati pred šumenjem strojev, pred črnimi oblaki dima, pred mestnimi šlagerji in gre v planine, tja k mladini, kjer najde še svoj kotiček. Dolžnost naša je, da priborimo narodni pesmi tisto mesto, ki ji gre, da se zopet povrne med narod.

Narodna pesem se je pri nas premalo gojila v šoli. Dočim je učiteljstvo vcepalo v glave otrokom vsemožeče pesmi, za narodno pesem ni bilo ne časa ne prostora. Ni čuda, da je mladina v zadnjih letih segala po muhah enodnevnica, to je po modernih šlagerjih, ker pač ni poznala drugega petja. Poklicani so torej predvsem tisti ljudje, katerim je zaupana vzgoja mladine in vzgoja naroda, da ne pozabijo na bogastvo slovenske pesmi. Posebno pa so člani in članice Prosvetnih društev dolžni gojiti predvsem **narodno pesem** in se boriti proti šlagerjem. Kako lepo naroča neki umirajoči član prosvetnega društva v svoji oporoki članom in članicam: »Pojte še naprej! Naša slovenska pesem ne sme izumreti. Naučite jih peti naše mlade fante in tako izročite našo dediščino potomcem: Laže bom spal večno spanje, če bom slišal sladke glasove lepe slovenske pesmi.«

Kadar zadoni narodna pesem, se mi zdi, da je posijalo jutranje sonce v rosne trave in so se v njih zablestele barve, žarno in živo. Sveža in sončna je naša pesem. Pestra, kakor življenje na vasi. Nedolžna kot otrok. Pa tudi resna kot oče in polna ljubezni kot slovenska mati. Svečano zadoni kot majski zvon, milo zajoče kot jokajoča sirota. Poskočna je kakor mladina pod lipo, prešerna kot fant na vasi, čustvena kot dekle na vrtni gredi in brhka kot bistra reka. Zato negujmo ta prelepi cvet slovenske zemlje.

Vatikanska knjižnica

Vatikanska knjižnica je bila ustanovljena od papeža Nikolaja V. leta 1450, od Siksta IV. leta 1475 na novo urejena in Sikst V. ji je leta 1588 sezidal sedanje poslopje. Začetki vatikanske knjižnice pa segajo dejansko mnogo dalje, ko že iz 4. stoletja dalje hranijo bogate zbirke dragocenih rokopisov. Ta knjižnica in njene lepe galerije z znamenitimi slikami, ki so delo raznih italijanskih slikarjev, so vedno dostopne javnosti in si jih vsak lahko ogleda.

Razen omenjene Vatikanske knjižnice, ki je po bogastvu knjig in redkosti književnih izdaj, ki jih hrani, prva v Evropi, pa so še posebni prostori, kamor je mogoč dostop le s posebnim dovoljenjem kardinala bibliotekarja, ki je zdaj kardinal Giovanni Mercati. Z njegovim dovoljenjem si je mogoče ogledati tudi te posebne prostore, zlasti dvorano, v kateri imajo znanstveniki dostop s kardinalovim dovoljenjem, da študirajo. To je Biblioteca delle Consultazioni, rekli bi priročna knjižnica, v kateri znanstvenik dobi kar najpopolnejši izbor splošnih virov, ki so mu pri pisanju kakega znanstvenega dela potrebni. Je to najpopolnejša tovrstna knjižnica v Rimu. V tej knjižnici najdemo predvsem velika dela v vseh jezikih o najraznovrstnejših predmetih in iz vseh delov kulturnega sveta. Seveda imajo tudi nekatoliška dela. Imajo tudi srbsko-hrvatsko-slovensko enciklopedijo. Potem so tudi slovarji iz vseh jezikov. Ne manjka niti Wolfov nemško-slovenski slovar ali Adrovičev slovar italijansko-slovenskega jezika. Nepregledna je zbirka najraznovrstnejših znanstvenih revij, ki imajo vse lepo vezane. Opazil sem pa, da znanstvenih revij v slovenskem jeziku nimajo skoraj nič, ker se naše založbe ne brigajo, da bi pošiljale svoje publikacije tudi Vatikanski knjižnici. Pač pa so med drugimi močno zastopani Poljaki, posebno pa Rusi. V vatikanski knjižnici imajo največjo zbirko ruskih knjig v Italiji.

¹²¹ V dvorani priročne knjižnice so

nameščeni tudi pulti, da je mogoče udobno študirati. Zraven je potem še druga večja knjižnica, kjer so knjige urejene po državah. Je tudi to del priročne knjižnice, le da je večji in je srednji del dvorane izpolnjen s katalogi. Vse police in vsa oprema v dvorani je ali iz jekla, železa ali marmorja, da so tako dragocene knjige čim bolj zavarovane pred ognjem.

Prijazni knjižničar je opozoril tudi na nekatere slovenske knjige: v tem delu knjižnice na primer: Kovačič, Zgodovina lavantinske škofije; Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev; Časopis za zgodovino in narodopisje, ki je izhajal v Mariboru. Potem so tri Miklošičeva dela. V Vatikansko knjižnico sicer ne uvrste vsake knjige, ki jo kdo pošlje, toda ko bi se bolj brigali, bi marsikatera slovenska knjiga mogla čisto dostojno predstavljati našo znanost. Kot zanimivost omenim le še, da imajo Janez Burgarjevo »Otročjo Biblijo«, tiskano 1566 v Augsburgu. To je protestantovsko delo, ki je tedaj izšlo v slovenskem (kranjskem), hrvatskem, nemškem, italijanskem in latinskem jeziku.

Priročna knjižnico je dal urediti prejšnji kardinal knjižničar jezuit dr. Ehrle, knjižnica je okrašena z lepimi freskami in slikami cele vrste kardinalov, ki so oskrbovali knjižnico. K temu delu knjižnice spada tudi Biblioteca Barberinijev, ki je nameščena v posebni dvorani in zaključena, to se pravi, da ne dodajajo nobenih novih knjig.

Posebno zanimiva je dvorana, kjer znanstveniki študirajo na podlagi rokopisov. V to dvorano le prenesejo rokopise, ki jih znanstveniki želijo proučevati. Drugače pa so rokopisi v posebnem arhivu, ki obsega nad 50 tisoč eksemplarjev. Zraven arhiva je potem tudi prava knjižnica, ki obsega nad pol milijona knjig in je nameščena v 6 nadstropjih, dolgih po 120 metrov. Knjižnica je urejena deloma po državah, deloma po snovi. V tem smislu je tudi katalogizirana. Tu

di tu je vse samo železo, jeklo in kamen, nikjer nič lesa, da bi bila nevarnost požara čimbolj omejena. V knjižnici je več knjižničarjev, ki so strokovnjaki za razne znanstvene panoge,

ki knjige urejujejo, katalogizirajo in dajejo onim, ki iščejo virov, koristnih nasvetov. V pravo veliko knjižnico razen knjižničarja nima nihče dostopa.

Pravni položaj italijanske žene v zakonu

V letu 1929. so se izvršile na podlagi sklenitve konkordata s cerkvijo v italijanski zakonodaji o zakonu (braku) nekatere spremembe.

Za sklenitev zakona potrebna starost je bila znižana za moške od 18 na 16 let, a za ženske od 15 na 14 let. Privoljenje staršev ali pa varuhov je sedaj potrebno pred dovršenim 18. letom za ženske in pred dovršenim 21. letom za moške, dočim je bila ta doba po prejšnji zakonodaji določena z 21. odnosno 25. letom starosti.

Državni odvetnik pri apelacijskem sodišču more spregledati privoljenje iz važnih razlogov.

Najvažnejši del preureditve obstaja v tem, da se priznava katoliško sklenjenemu zakonu državljansko pravno veljavo. Po zedinjenju kraljestva so vladala skozi več desetletij huda nesoglasja med verskim obredom in državljanskim sklepanjem zakona. Predvsem podeželski sloji so pripoznavali prvega in puščali v nemar drugega.

To je našlo svojega izraza tudi na otrocih, kar je izviralo odtod, da so se smatrali včasih starši po zakonskih učinkih, kakor da živijo v nezakonski skupnosti.

Tudi onim verskim organom, kateri niso bili katoliške vere, je bila dana možnost, da poročajo, tako da imajo sklenjeni zakoni državljansko pravne učinke.

S sklenitvijo zakona prevzame žena možev priimek in državljanstvo ali bolj točno, dodaja po italijanskem običaju svojemu priimku moževega.

Pri mnogih narodih pa, nasprotno, ženin priimek popolnoma odpade, kakor na primer v Franciji, Veliki Britaniji in severnoameriških Zedinjenih državah, ali pa, kakor na primer na

Švedskem, ga more zadržati, ako to izrecno izjavi, ob priliki sklepanja zakona.

Zakonodaja o ženinem državljanstvu vsebuje važne določbe temeljnega značaja glede na rodbinsko tovarišico.

Drugo važno vprašanje pri proučevanju položaja žene v rodbini se nanaša na pravice, katere ji gredo pri upravljanju dotalne imovine, dalje njene proste imovine ter tega, kar si zasluži s svojim delom.

Po določbah italijanskega državljanskega zakonika se smatra za dotalno imovino vsa ona imovina, katero prinese iz tega naslova žena (ali jo dajo drugi zanjo) možu v svrhu lajšanja zakonitih bremen. Pravni posel, kateri je dvostranski ali tristranski, že po tem, ali ga sklepa samo zakonca ali pa ženin s tretjo osebo, se sklepa pred sklenitvijo zakona pred javnim beležnikom in ga po sklenitvi zakona ni več mogoče spreminjati.

Doti pa ni materialna obveznost in hčerka ne more tožiti svojih staršev, da ji jo, kakor je bilo to pripoznano po zakoniku iz leta 1865., dajo. Ako ni drugače določeno v ženitni pogodbi, ni mogoče na noben način niti odsvojiti niti omejiti dote, razen ob pristanku obeh zakoncev ali pa na podlagi sodnega sklepa.

V nekaterih primerih, kakor n. pr. za zakone častnikov, je zakon sam zahteval doto. Fašizem, kateri je vedno stal na načelu, da pospešuje sklepanje zakonov, je znižal število teh primerov na najnižjo mero s tem, da je izenačil z doto poklic, katerega izvršuje žena, ali pa je to obveznost sploh ukinil.

V času, dokler traja zakon, pripada upravljanje imovine možu, žena sama

pa ima na podlagi zakona iz leta 1919. upravo vse svoje osebne imovine. To pravno pripoznanje je bilo podeljeno ženam, potem ko so prestale pripravljalne preizkušnje med svetovno vojno.

Oni, kateri terjajo od žene svoje terjatve, katere so nastale šele po ustanovitvi dote, nimajo proti njej nobenega zahtevka. Oni pa, kateri imajo proti njej svoje terjatve iz časa pred nastankom dote, morejo zahtevati, da se doto izpodbija, ako se dokaže, da je bila ustanovljena v svrhu, da se jih prevara.

Dalje je sporno, ali morejo pridobiti moževi upniki zastavno pravico ali pravico sekvestriranja donosov dote. Mnjenja o tem vprašanju niso enotna.

Kadar pride dota zaradi sprememb v moževi imovini ali zaradi njenega zmanjšanja v nevarnost, tedaj ima žena pravico, da zahteva sodno ločitve imovine.

V primeru ločitve zakona zaradi moževe krivde, ali zaradi krivde obeh, ima žena svobodno upravo dotalne imovine, katera se ne sme v nobenem primeru odsvojiti.

V primeru ločitve imovine je žena zavezana, in sicer v sorazmerju s svojo in moževo imovino, prispevati k izdatkom za gospodinjstvo in za vzgajanje otrok.

Ako zakon preneha zaradi smrti enega izmed zakoncev ali zaradi uničenja zakonske vezi, se mora vrniti doto takoj, brez odlašanja, ako je ženinina lastnina, ali pa se jo more zahtevati šele po enem letu, ako je moževa lastnina.

Pravica žene do svoje lastne plače je dandanes pripoznana skoro v vseh zakonodajah. V Italiji ta pravica ni bila nikoli osporavana. Zdaj pa se pojavlja v stremljenjih žen različnih držav težnja, da se gmotno upošteva tudi gospodinjstvo delo žene. To delo bi moglo biti poplačano bodisi v obliki dajanja denarja »za drobnarije« ali pa v pravicah, katere more imeti žena na tem, kar je bilo pridobljeno za časa trajanja zakona.

Takšno pripoznanje ima gotovo svoj

velik pomen, ker predstavlja delo žene v krogu družine pogostokrat zelo odločilen činitelj za srečo in blaginjo družine. Bilo bi zatorej prav primereno, da bi se v rodbinskih zakonikih to, sicer tiho, a plodovito delo žene upoštevalo.

V Italiji je prinesla sprememba državlanskega zakonika pomembne spremembe tudi v imovinskopravni ureditvi družine. Ena izmed njih se nanaša na uvedbo rodbinske imovine, kar predstavlja pomembno ustanovo, katere sadove najdemo samo v ameriškem »home stead« in v švicarskem zakoniku.

V novem fašističnem državlanskem zakoniku se obravnava ureditev imovinskih odnošajev kot stvar, katera je tesno povezana z ureditvijo rodbinske ustanove. Načrt predlaga, da se zamenja ženitna pogodba z ženitnim imovinskim redom. Ta novota bi dovoljevala sklepanje imovinskih dogovorov tudi po sklenitvi zakona. Dota bi se mogla ustanoviti tudi za časa trajanja zakona, ob upoštevanju koristi rodbine in otrok, za katere predstavlja dotalna imovina zanesljivo gospodarsko oporo.

Pod vidikom višjih dolžnosti zakoncev nasproti svoji rodbini vsebuje novi državljanski zakonik korenite novote, ki se nanašajo na imovinsko skupnost, katere se ne sme pojmovati kot skupnost vse sedanje ali bodoče imovine, ampak kot imovinsko skupnost vseh pridobitev za časa trajanja zakona v svrhu, da se osnuje imovina, katera naj bi ustrezala rodbinskim zahtevam. Iz takšne ureditve bodo imeli korist predvsem delavski razredi in malomeščanstvo.

Ako je prepuščeno upravljanje skupne imovine možu, je pa vendar potrebno ženino privoljenje za odsvojitve in zastavitve imovine, kar predstavlja določbo, katere pomen je zelo velik, kajti dovoljuje, da se vpostavlja ono ravnotežje, katero mora nuditi ženska preudarnost s tem, da sodeluje pri moževih odločanjih. Popolnoma nov del je oni, ki se nanaša na rodbinsko imovino, ka-

tero je ustanovil eden od njiju ali pa oba in katera je neodsvojljiva, razen v primeru nujne potrebe, katere primere ugotavlja sodnik.

To predstavlja zopet nov mogočni steber, na katerem sloni rodbinska ustanova, katera je važnega pomena za gospodarski napredek naroda.

Knjižnica

Svetinje nad Barjem je naslov knjigi, ki je izšla v Slovenčevi knjižnici kot 21. zvezek. Je to izvirna slovenska knjiga: zbirka legend in pravljic od pisatelja Jožeta Likoviča. Likoviča lahko imenujemo pesnika ljubljanskega barja, kakor se nam je večkrat predstavil že v Mladiki, pa tudi v črticah in novelah v Slovincu. Knjiga je dobila naslov po utrinkih in čudežnih svetinjah, ki se porajajo v nočeh med Veliko in Malo mašo. Sprva so drobne in plahe, pozneje postanejo ognjene in velike. Na pobočjih Krima je razvrščenih mnogo cerkva in svetinje se obiskujejo med seboj o omenjenem času. Moč njegovega peresa je v pravljici in baladi, ki so polne ljudske folklore in izredne romantičnosti. Knjiga hrani mnogo poezije, tako pokrajinske in motivne ter mnogo slogovnih lepot. Gotovo bo našim knjižnicam dobrodošla.

Baj Ganjo je naslov prevodu ene najboljših bolgarskih satir Aleka Konstantinova, ki so zadnje čase izšle. Ta satirična knjiga je prevedena že v nešteto jezikov: v nemški, italijanski, pa tudi Čehi imajo že ta prevod, Prav tako Srbi in Hrvati. Pri nas je to storil Živan Žun ter jo izdal pri Slovenčevi knjižnici s karikaturami Gustava Jelinka. Baj Ganjo spominja na Strica Trebušnika, ki pa je šel namesto v Črno goro na Dunaj in v druga evropska mesta. Tako roma Baj Ganjo po Evropi in povsod nosi s seboj svoje domače manire, rojene v majhnih razmerah, ki pa v velikem mestu vplivajo komično. V drugem delu se pa začanja obračun s tem tipom človeka doma v Bolgariji. Ker se v svetu ni naučil ničesar, razumeva doma svetovne pridobitve zopet po svoje. Tako dobi politična demokracija v Bolgariji čisto svojevrstno podobo, kar je Konstantinov nazorno prikazal v pod-

listkih, ko se je Baj Ganjo vrnil iz Evrope, kako izvaja volitve in kako se počuti kot časnikar. Bralci bodo radi brali to bolgarsko satiro, zato jo tudi knjižnicam toplo priporočamo.

Knez Marko. Dve knjigi. Spisal svetovno znani italijanski pisatelj Tommaso Grossi. Knez Marko je zgodovinski roman, poln čudovite romantike. Opisuje čase 14. stoletja, ko so po Evropi, tako tudi v Italiji, imeli veliko besedo graščinski gospodje, razni grofje, knezi in vojvode. Njih je vezalo prijateljstvo in ljubezen, pa večkrat zaradi ljubezni razdruževalo strašno sovraštvo. V romanu se vrste opisi raznih ljubezenskih zgodb, bojev za lepo Bice, turnirjev, na katerih lomijo vitezi kopja in dajejo življenja za svoje izvoljenke, raznih intrig mogočnih vitezov, ki se potegujejo za vojvodsko čast, pa zopet opisi lepih večernih prizorov, ko so trubadurji s prelepimi junaškimi in ljubezenskimi pesmimi zabavali graščinsko gospodo. Mogočni knez Marko, katerega junaštvo je vzbujalo v srcih podložnikov vnete pristaše, je padel kot žrtev intrig sebi enakih in vojvodskega prestola ni dosegel, prav tako pa tudi prelepa in plemenita Bice ni osrečila onih, ki so se zanjo potegovali, kakor tudi sama zaradi prezgodnje žalostne smrti ni dočakala, da bi pripadla svojemu ljubljencu. Knjiga je prevedena v vse svetovne jezike in je tako lepo, napeto in zanimivo branje, da knjige ne bo nihče odložil, dokler je ne bo prebral do konca.

Drugi letnik Slovenčeve knjižnice bo obsegal 36 knjig. Vsak mesec bodo izšle tri knjige, poskrbljeno je, da bodo redno izhajale. Vsaka knjiga bo stala samo 6 lir. Naročite se na knjižnico enostavno z dopisnico na naslov: Slovenčeva knjižnica, Kopitarjeva ulica 6, Ljubljana. Naročnino boste lah-

ko plačevali mesečno. Vsak, kdor se bo naročil obvezno na ves drugi letnik Slovenčeve knjižnice, bo dobil za nagrado 2 lepi knjigi, in sicer »Martina Krpana« z nad 70 slikami z vsem tekstom ter knjigo »Trije bratje«, polno opisov poguma in junaštva.

Boj proti opolzkim knjigam na Madžarskem. Madžarski propagandni minister Antal je govoril v parlamentu o prizadevanju za štednjo tiskarskega papirja. Rekel je, da ima to prizadevanje tudi globok moralni pomen. S trga je treba izločiti tako imenovano rumeno književnost, škodljivo vzgoji

mladine. Minister je dejal, da je bilo v enem samem letu vrženih na književni trg 36 milijonov izvodov romanov in novel z nizko opolzko vsebino. Za te publikacije so letno uporabili 310 vagonov papirja. Vlada je odredila takojšnjo zaplembo vseh romanov in knjig, katerih vsebina nasprotuje dobri narodni vzgoji. Ustanovljena bo posebna komisija pisateljev ter predstavnikov znanstvenega in kulturnega sveta; ta komisija bo pregledala v rokopisu vse romane in novele, ki bodo morali dobiti dovoljenje te komisije za natis.

Film

Filmska propaganda mora služiti dobrobitju naroda. V Italiji je direktorij PNF zaupal propagando v korist delavstva in civilnega prebivalstva OND, ki že vrši v tej stroki propagando med oboroženimi silami. Dokaz zaupanja je podan s strani stranke OND s tem, da se ji zaupa tako važna in delikatna naloga, kot je propaganda po platnu med in za narod. S tem je dobila organizacija novo nalogo, da pospešuje najvišje narodne dobrine s takim uspehom, kot jih ta organizacija vedno izpelje. Brez dvoma bodo zbrale novo ustanovljene sekcije vse najboljše sile in moči, da bodo mogle premagati vse težkoče. Pred seboj pa bodo imele jasno načrtan program o filmski produkciji. Upoštevati bodo pač morali dejstvo, da so najbolj potrebni kmečki in delavski kraji tovrstne propagande, ker so ravno ti prikrajšani v razvedrilu, ki ga jim nudi film. Upajo, da bodo v manjših centrih pomnožili število predstav kakor tudi kinematografskih naprav.

Deseta mednarodna filmska razstava je bila odprta v Benetkah v gledališču San Marco. V gledališču bodo dajali posebne predstave za oborože-

ne sile, in sicer bodo kazali italijanski film »Trije orli« in nemški film »Veliki kralje«. Na razstavi je zastopana tudi Hrvatska.

Minister za ljudsko prosveto v Romi razpisuje več mest za akademsko leto 1942-43 na visoki šoli za kinematografijo v Romi, Via Tuscolana 9. Razpis se omejuje na sledeče akcije in na število gojencev: 1. režija in organizacija produkcije prostih 8 mest; 2. za recitacijo prostih 10 mest; 3. za optiko 6 mest; 4. za fonetiko 6 mest; 5. za scenografijo 4 mesta. Najmanjša starost se zahteva v odseku za recitacijo 18 let za moške, 16 let za ženske. Za vse druge odseke je najmanjša starost predpisana za moške 20 let, za ženske 18 let. Omenjeni razpis kaže, kakò sistematično se vzgajajo sodelavci za filmsko produkcijo v Italiji in kako visoki smisel ima to novo kulturno področje. Prosvetno ministrstvo za ljudsko kulturo pa s takimi razpisi omogoča tudi manj premožnim, za tovrstno stroko nadarjenim dijakom, da si ustvarijo svojo eksistenco. Vsa pojasnila daje: Centro Sperimentale di Cinematografia, Roma, Via Tuscolana 9.

Društveni obzornik

Veliko prosvetno delo hrvatskega društva »Napredak«. Pred kratkim je imel v Sarajevu sejo plenarni odbor hrvatskega kulturnega društva »Na-

predak«. Omenjeno društvo ima trenutno v NDH 115 podružnic in 11 poverjeništev ter šteje skupno 20.714 članov. Društvo ima v Sarajevu tudi

veliko knjižnico, v kateri je zbranih nad 20.000 knjig. Poleg te knjižnice ima društvo pripravljenih tudi več potovalnih knjižnic, s katerimi širi prosveto med kmečkim ljudstvom. Na seji je plenarni odbor društva sklenil brezplačno sprejeti v svoje dijaške zavode 89 siromašnih dijakov, za 57 siromašnih akademikov pa je določil stipendije.

Zboljšanje radijske službe na Hrvaškem. V izvajanju načrta zaboljšanje radijske službe na Hrvaškem je hrvatska vlada na predlog državnega propagandnega urada odobrila potrebne kredite za postavitve relejne radijske postaje v Banjaluki. Nova radijska postaja je že pričela delovati, Hrvatska tako trenutno razpolaga z radijskimi oddajnimi postajami v Zagrebu, Sarajevu, Dubrovniku in Banjaluki.

Kultura in civilizacija

Pri nas se je že zelo udomačila pojmovna razlika med besedama kultura in civilizacija.

Kultura nam pomeni občečloveški napredek, ki ima večji poudarek na duhovnosti. V tem pojmu so združene vse tiste vrednote, ki človeka dvigajo v celoti, to je dvigajo mu duha in telo, ne zgolj enega, pa tudi ne zgolj drugega.

Beseda civilizacija pa se je omejila zgolj na materialni napredek. Pod to besedo razumemo torej vse tiste dobrine, ki služijo človeku kot telesnemu bitju. V to vrsto spada predvsem moderni tehnični napredek, ki nudi človeku nešteto ugodij in udobnosti, dočim nam daje kultura one dobrine, ki so sicer tudi združene z napredkom moderne znanosti, ki pa bogatijo in blažijo predvsem človekovega duha.

Za našo dobo je značilno pretiravanje civilizacije in omalovaževanje

kulture. Z drugo besedo bi mogli reči: v naši dobi je prevladala snov nad duhom. V sredi vsega ogromnega tehničnega napredka se sodobni človek mnogokrat ne znajde ter išče zamahe poti na svetlo.

Civilizacija brez kulture je kakor telo brez duše. Res je, da ob vsem pretiravanju snovnosti vendarle ostane tudi mnogo duhovnega pojmovanja, prav toliko, kolikor ga je potrebno, da se vsa stavba civilizacije ne zruši. Kakor hitro bi namreč odpravil človek iz srede družabnega življenja duha v popolni meri, bi s tem zadal smrten sunek življenju samemu. In kakor je res, da se nobena zmota ne more vzdržati v življenju brez zrnca resnice, tako je tudi res, da se zgolj snovna civilizacija nikakor ne bi mogla vzdržati brez drobec kulture, ki ji ustvarjajo rodovitna tla. Zato pravimo, da sta si kultura in civilizacija kakor duša in telo. Telo brez duše ne more živeti niti en dan.

Naloga sodobnega človeka je, da čim bolj goji celotno pojmovanje človeškega napredka, to je, da čim bolj ustvarja kulturo in da civilizacijo le pojmuje kot neko nadstavbo, ki se zida iz temeljev kulture. Drobce, ki jih še tako pretirana in ozkosrčno pojmovana civilizacija vsebuje, je treba povečati do tiste mere, da bodo dahnili v snov življenje ter odrinili materialistično pojmovanje, ki je žal tako značilno za naše dni.

Nekaj moramo vedno imeti pred očmi, ko govorimo o kulturi in civilizaciji: civilizacija dobi vedno takrat svoj največji razmah, kadar raste iz čim bolj poglobljene kulture. Ta resnica ni razvidna takoj. Nekaj časa more civilizacija sama prospevati. Pozneje pa pride zastoj in končni razkroj. Kultura sama pa ustvarja iz lastnih moči vse pogoje, ki vodijo tudi v visoko razvito civilizacijo.

Vsebina: V. Z.: Negujmo narodno pesem. — Dr. I. A.: Vatikanska knjižnica. — Pravni položaj italijanske žene v zakonu. — Knjižnica. — Film. — Društveni obzornik.

Uprava: Pisarna Prosvetne zveze, Ljubljana, Miklošičeva cesta 7. — Odgovorni urednik in izdajatelj Vinko Zor, Sv. Petra c. 80. — Za Zadržno tiskarno v Ljubljani: Maks Blejec

PROSVETNI ODER

JULIJ - AVGUST

1942-XX

Naloge in značaj ljudskega igralca

Kadar koli smo romali po naši prelepi slovenski zemlji, so se nam oči opajale in iskrale nad neštevilnimi cerkvami, ki pasejo skoraj sleherni vasico kot dober pastir, ki kronajo skoraj sleherni hrib kot predragocena vladarska krona. In drugo, čemur smo se nedvomno čudili, česar smo bili posebno veseli, so bili številni prosvetni domovi, prostovoljni hrami omike in človečanstva, zbirališča tvornega in dobrega v ljudskem občestvu.

Domovi in cerkve so neutajljiv pečat naše omike in vere. Ne mogoče uradni, prisiljeni in vsiljeni dokaz tuje dobrote in kulturnosti! Ne! Samohoten in pristen izraz nas samih, prostovoljen in radodaren davek našega naroda na oltar naših lastnih koristi in našega lastnega poglavitnega dela! Da je to res prvinska poteza našega naroda, dokazujejo polni domovi in polne cerkve, hrami Boga in človečnosti.

Ce smo se vpraševali, zakaj toliko prosvetnih domov, zakaj toliko žarišč omike med najbolj preprostim ljudstvom, ki komaj najde časa za delo izven zemlje, ki komaj utegne pošiljati otroke v šolo, smo nedvomno prišli do jasnega prepričanja, da je v naših ljudeh silno razvit gon po duhovnih dobrinah in njihovem posredovanju sodobnikom in potomcem. To je tisto samohotno in nevsiljeno hrepenenje po delu za narod, kakor navadno pravimo čustvu hvalečnosti, ki prevzema posameznika ob misli, da je ud narodne skupnosti, ki mu je dala vse več kot ine in košček zemlje, na kateri naj bi živel, ki mu je dala vse neizmerno duhovno bogastvo, ki so mu ga v plodnem darovanju stkali vsi njegovi predniki in ga tako dvignili na višino omikanih ljudi, ki imajo dostop do sleherne duhovne dobrine.

Spričo prebelih domov smo spoznali svoj cilj in svojo nalogo med narodom, iz katerega smo telesno in duhovno zrasli. Zavedeli smo se, da moramo vrniti narodu, kar smo prejeli od njega, s tem da izročimo svojim sodobnikom in potomcem, kar smo zajeli iz svojih prednikov, do česar smo se po svoji sposobnosti in bistriini prikopali z novimi sredstvi in pripomočki.

V tem je bistvo in prava cena prosvetnega dela, ne pa morda, kot nekateri le

preradi na hitro presodijo, v strankarski in politični pripadnosti, v trobentanju v zopni rog sebičnih strasti. Kdor ne razume prav prosvetnega dela, naj odmakne svoje nevredne prste od narodnih svetinj in dobrin, naj ne skrni in podira, kar s težavo in darovanjem samega sebe zgradijo njegovi bratje.

Vse naše prosvetno delo bodi najprej usmerjeno v to, da sami sebe čim boljše in popolneje izobrazimo in notranje izobrazimo, kajti le notranje trden in značajen človek ter zadostno omikan in izobražen duh bo mogel posredovati duhovne dobrine tudi svojim bratom. Naš prvi cilj je torej samovzgoja v vseh njenih odtenkih, izoblikovanje naše lastne osebnosti. Šele potem ko bomo sami zadosti trdni in bogati, šele potem bomo mogli res plodno dosegati tudi svoj drugi cilj, ki je vzgajanje in izobraževanje nam zannanega ljudstva, vplivanje na pomirjeenje njegovih slabih strasti in razvade, širjenje pozitivnih načel, ki so nam dana z vero in narodno ter svetovno nazorno pripadnostjo, in končno prijetno zabavanje, vedra motnja vsakdanjih težav in bridkosti.

Vse polno je sredstev in pripomočkov, ki so nam dani za doseg našega drugega cilja. Pomislimo na silno moč prijateljstva in osebnih stikov, na vpliv razgovorov, na blagoslov sestankov, na utemeljenost predavanj, na korist branja, na neustavljivo silo igranja.

Preden preidemo na podrobno razčlenitev zlasti zadnjega, nam najbližjega sredstva, namreč igranja, moram na kratko orisati dve posebno značilni skupini ljudi, ki jih dan na dan srečujemo v svoji okolici.

Celo naš pregovor pravi: česar je polno srce, rado iz ust gre. In res je ena skupina ljudi, ki ne more nič obdržati zase, kar koli se ji zdi resnično vrednega in pomembnega. Vse, kar so lepega doživeli in občutili, kar so koristnega spoznali, se jim zdi, da ni lepo in koristno samo zanje, ampak da morajo vse to izročiti, pripovedovati, posredovati tudi svojim tovarišem, sosedom, prijateljem ter jim tako ustvariti tisto notranje zadovoljstvo, ki so ga sami občutili in imeli ob doživljanju iste stvari.

To je prva skupina ljudi. Druga pa je

tej nasprotna. Tudi ti občutijo in spoznavajo lepoto in resnico, toda ne čutijo prav nobene potrebe, da bi ta silna doživetja posredovali tudi svojim soljudem. Na tihem jih zapro v svoje najgloblje kamrice in se grejejo ter bogatijo ob njih kot ob skrivnostnem ognjišču. Brez posebnega premišljevanja nam je jasno, da je ta skupina za pravo prosvetno delo manj uporabna in spričo svoje zaprtosti vase tudi nedostopna za aktivno delo na področju narodne omike.

Ce torej beremo knjige, se vzgajamo, se izobražujemo, se bogatimo, pridobivamo na svoji notranji vrednosti in moči, ko sprejemamo in vpijamo pisateljeve misli in nasvete, ki sejejo v nas seme za delo bodočnosti in pripomorejo k samovzgoji in izoblikovanju naše osebnosti v polnega in klenega človeka, ki bo mogel in znal presojati svoj odnos do življenja in raznih tokov in vrenj. Isto se dogaja z nami pri sestankih, predavanjih, raznih osebnih stikih, ko poslušamo razne misli in dognanja. Smo pasivni sprejemalci dobrega in lepega, oblikujemo sebe in svojo notranjost, bogatimo svoje duševno obnebe in, kolikor smo pač kot posameznik ud celote, toliko seveda obenem tudi pripomoremo k splošnemu dvigu narodne moči in omike, a ne več. Takih nas še nihče ne more imenovati prosvetne delavce.

Kakor hitro pa v živem razgovoru tudi sami zajamemo vase in z radodarno kretljivo ponudimo svoje notranje bogastvo tudi svojemu prijatelju, sosedu, smo se že uvrstili v prvo skupino ljudi, o katerih sem malo prej govoril, v tvorno skupino delavcev, oračev in oblikovalcev zunanje in notranje podobe naše posredne in neposredne okolice. To pa je tista bistvena poteza, ki mora biti lastna slehernemu prosvetnemu delavcu, in prav zaradi te poteze radodarnosti in vplivanja na druge smo se uvrstili v tvorni, aktivni del naroda.

Ce smo že v navadnem razgovoru, kjer naša beseda doseže komaj dvoje, troje sre, tako koristni in pozitivni delavci, kaj bomo rekli šele o igranju, kjer posredujemo stotim in tisočim, ki nas gledajo in poslušajo. Na odru nismo več trpni sprejemniki tujih dognanj, ne, uvrstili smo se med predavatelje, postali smo voditelji ljudstva, naša beseda je zadobila prečudno moč, da miha in vabi, seka in celi.

Igranje je tisto najuspešnejše sredstvo, s katerim dosegamo svoje prosvetne cilje, je tisti najlepši način dela za narod, je najtoplejša zahvala in hvaležnost za vse kulturno bogastvo, ki smo ga prejeli od svojega naroda, je tvorno dajanje, posredovanje dobrin, dviganje ljudi, graditev narodnega značaja, iz katerega smo zrasli, da v njem delamo in ga s svojim samodarovanjem še obogatimo, okrepiamo in dvignemo.

Zato ni nič čudnega, če srečujemo igranje, zamejke tega blagoslovljenega dela med ljudstvom, že skozi vse čase, vse kraje in vse narode. Preden dorase narod za knjigo, je zrel za igranje. Ne mogoče za igranje v danes ustaljenem pomenu besede, ampak za tisto preprosto, zaupljivo, naravno igranje pred Bogom, za tisto čudovito skrivnost bogoslužja, ki jo je Bog sam vsadil v naša srca. Ze prvotni človek se je hotel z obrednim plesom, z lepo igro prikupiti bogovom. Slutil je, da je v igranju neznanška moč, ki zmore prisiliti naravne sile, da bi se mu uklonile in mu pomagale. Ta slutnja prvotnega človeka je dobila najlepšo potrditev in dopolnilo v krščanstvu. Največji odrski ideologi in raziskovalci krščanske liturgije se ujemajo v trditvi, da sveta maša ni nič drugega kot mogočna drama, seveda po svojem okolju in namenu neprimerno bolj resnična in vzvišena, kakor je igra v navadnem pomenu besede.

Ze takoj spočetka sem omenil, da mora sleherni človek, ki hoče kaj dati, tisto najprej sam imeti. To je najvažnejša terjatev, ob kateri se moramo najdlje pomuditi.

Igralci, posredovalci kulturnih dobrin, morajo biti sami v sebi trdni, pošteni značaji, biti si morajo na jasnem glede svetovnega nazora in verske pripadnosti, obenem pa tudi trdno zakoreninjeni v narodu in socialni plasti svojega stanu — naj bo že meščanski ali kmečki. To so osnove, brez katerih je igralčevo prizadevanje obešeno na prazno steno brez kljake. Te prvine moramo imeti, imeti pa še nekaj več — imeti moramo tudi primerno izobrazbo in duhovno bogastvo, da bomo iz te zakladnice mogli dajati tudi drugim.

Pošten značaj, trden svetovni nazor, močna vera, zakoreninjenost v narodu in socialna zavest — to je ogródje naše duše. Kdor tega nima še ustaljenega, je njegova prva dolžnost, da čimprej dopolni in utrdi svoj duhovni skelet. Vanj pa naj nanosi kot pridna čebela v satnice medu vsestranske izobrazbe, srčne kulture in sodobnih pogledov na svet, nanosi naj lepote, resnice, pravičnosti, zakonitosti in smisla, nanosi naj celega človeka, ker le tako napolnjena notranjost bo sposobna razdajati sebe in svoje tudi drugim. Le iz take neusahljive in neizčrpljive zakladnice bo mogoče zajemati pri našem prosvetnem delu, ki terja celega človeka, bogatega in trdnega, zakoreninjenega in vsestransko razgledanega, človeka s srcem in razumom, človeka z močno voljo in odločno besedo, ne pa polovičarjev, mevž in polizobražencev, kulturnih revčkov in omahljivcev.

Vse, kar sem doslej naštel, velja prav za prav za vsakega človeka, ki hoče v življenju kaj doseči, za igralce seveda še posebno. Igralci pa se morajo potruditi po tej poti samovzgoje in izobrazbe

še naprej. Prodreti morajo še v skrivnosti igralske umetnosti, v njene zakonitosti in lepote. Ni ga poklica, ki bi ga lahko opravljali brez vsakega znanja in podlage. Zadnji pometač mora poznati svojo obrt in svoj posel, če ga hoče bolj opravljati od človeka, ki mu je po naključju vsiljeno to delo. Koliko bolj igravec, ki se mora ob sleherni svoji kretnji zavedati, da ga gleda na stotine ljudi, da je od ene same njegove kretnje in besede soviseu uspeh celotnega dela in truda vseh njegovih soigralcev.

Nismo poklicni igralci, ki bi imeli edino skrb v življenju s pripravo za igro, za vajo za svoj edini igralski poklic. Ne! Smo namreč v navadnem življenju, ko ne stojimo na deskah življenja, trgovci, delavci, uradniki, dijaki. To je naš prvi poklic in za tega — saj nam daje naš vsakdanji kruh — se moramo najprej in vestno pripraviti, zanj zastaviti vse svoje sile. Sele po opravljenem poklicnem delu smo tudi igralci. Toliko težavnejša naloga za nas! Če smo v navadnem poklicu z razumom in dolžnostjo, smo igralci s srcem in dušo, če smo tam s telesnim naporom, smo tu z ljubeznijo, ki premagava vse.

Da, ljudskemu igralcu je predvsem potrebna zvrhana mera ljubezni. Kdor nima ljubezni do stvari, do pravega pojmovanja prosvetnega dela, ki je v razdajanju samega sebe v korist drugih, naj ne hodi v igralske vrste. Razočaran bo, nesrečen, ubit. Prazne se mu bodo zdele neskončne žrtve, ki so potrebne za plemenito spopnjevanje vzvišenega poklica. Gorje mu, ki vidi vse te vse mogoče žrtve, ne občuti pa ljubezni do dela!

Pravi igravec pa je pripravljen na žrtve in jih prav za prav skoraj niti ne opazi, kajti v delu za bližnjega so sladke in lahke. Koliko večerov in noči je že minilo v delu za druge, koliko dolgih poti v dom in domov smo že premerili, koliko slabega vremena, snega in dežja prebili. Koliko lastnih užitkov in ugodij zamenjali na račun skupnosti, koliko sebičnih načrtov opustili!

Kaj smo vse to delali kar tjavdan, na slepo in v prazno? Bog ne daj! Vse to naše žrtvovanje in pritrgovanje je le takrat smiselno in pametno, če je rodilo koristen sad. Brez žrtev ni uspeha, toda le pravi uspeh je vreden žrtev, je vreden dela. Prepričan sem, da so naše žrtve globoko utemeljene in smiselne, če jih presojava z vidika večnosti, odmaknjenosti od vsakdanjih tegob. Ta objektivni pogled nam bo namreč pokazal, da je naš idealizem zdrav, če se žrtvuje za korist bližnjega, za ljudsko prosveto, za dviganje narodne kulture, za bogatitev našega občestva.

Naštel sem nekaj zunanjih žrtev, ki jih moramo dan na dan premagovati, ko smo se odločili za posredovalce kulturnih dobrin, za igralce iz svojega notranjega

gona po razdajanju samega sebe bližnjim. Te nam na splošno niso bile pretežavne kljub godranjanju in posmehovanju, ki smo ga mogoče dan na dan doživljali doma in v svoji okolici. Pa so še hujše žrtve, ki jih bomo morali prav tako darovati na oltar skupnosti, so še hujše težave, ki jih bo treba prav tako premagati, če hočemo res biti to, za kar smo se v svojem idealnem hotenju odločili. Te težave so predvsem psihološkega značaja, napake naše notranjosti. Pomislimo samo na zavist in ošabnost, ki sta najbolj pogosti cvetki naših igralcev.

Režiser je razdelil vloge za igro, ki si se je že tako veselil. Tudi tebi je odmeril vlogo. A kakšno! Majhno in nepomembno! Premajhno zate, ki si odigral že toliko stvari, prenepomembno zate, ki si v navadnem življenju to in to. Kaj ni boljše vloge zate? O je, pa jo je režiser seveda dal spet svojemu ljubljencu! Pa še igrači ne zna tisti revček in si domišlja, da je Bog ve kaj! Vidite, taka je zelena zavist!

Zdaj bo treba zastaviti vse sile in premagati samega sebe! Igraj kljub temu, zadovolji se s še tako majhno in na videz nepomembno vlogo. Zavedaj se, da je prav tako pomembna in važna, saj če ne bi bila, bi jo pisatelj ali vsaj režiser črtal. Ker pa je nista, je potrebna za igrsko celoto. Zaigraj jo z vsem svojim znanjem in spretnostjo! Zataji samega sebe in svojo nevročljivost! Mogoče bo prav s tvojo izvrstno igro tista drobna vloga toliko pridobila, da bo ostala še dolgo v spominu, ko bodo glavne vloge že zdavnaj zbledele in pozabljene. Mogoče bo celo vsa igra s tem doživela silnejši uspeh! Poskusi jo zaigrati prav ti, ki si v navadnem življenju, ne vem kaj. Mogoče bo prav ta svetli zglede ponižnosti rodil več sadu kot vsa igra. S svojim zgledom boš pokazal, da je pritrgovanje potrebno, da pa ni tako strašno, da bi ga ne zmogel vsak. S svojim zgledom boš pridobil tudi druge, da se v prihodnje ne bodo več plašili in otepali majhnih vlog, saj nepomembnih vlog prav za prav ne poznamo in ne priznamo! Vse so enako vredne truda in ljubezni!

Oglejmo si še drugo grdo napako naših igralcev. Preljubno ošabnost!

Kaj res misliš, da si edino ti poklican, da se pri vsaki igri šopiriš po odru? Kaj si res prepričan, da brez tebe ni nič mogoče napraviti? Le priznaj, da le prerad že vnaprej obsodiš igro, češ da ne bo nič prida, če tebe niso povabili k sodelovanju. Jaz in jaz in še enkrat jaz! To je edina pesem, ki jo goniš očitno in skrivaj dan na dan. Ko bi se videl, kako si z njo dolgočasen in neresen! Kako škodljiv si pravemu prosvetnemu delu! Kako je prav, da te čim manjkrat odbero za sodelovanje na odru!

Tretja napaka, s katero režiserji nimajo nič manj težav, je samovoljnost in nepokorščina.

Ob vsaki priliki godrnjaš nad režiserjem, da ti je dal premajhno vlogo, da je dal tvojemu sosedu preveliko in podobno. Povej si enkrat za vselej, da odločitev o tem ne more in ne sme biti v rokah posameznika, ampak da se je posameznik dolžan podrediti režiserjevi volji in njegovi odločitvi. Zakaj pa si si izbral igrskega vodjo. Ta je, ki edini more in sme odločati, spreminjati, preskušati. Ta je prevzel odgovornost za pravi, notranji uspeh igre. Ta mora pri razdelitvi vlog paziti na vse mogoče podrobnosti, ki jih ti v svoji bolni zaslepljenosti ne moreš videti. Ze res, da si mogoče dober in vesten uradnik, toda priznaj si odkrito, da si slabši igralec od svojega tovariša, ki je v navadnem življenju po karieri daleč pod teboj. Zato boš ti mogoče večno statiral, oni pa bo posnel vse najlepše vloge. Pa to te ne sme odpoditi od prosvetnega dela. Če te, je znamenje, da nisi bil pri njem s pravo ljubeznijo. Kajti kdor je s pravim duhom pri prosvetnem delu, bo rad in z veseljem statiral, samo da bo pripomogel stvári in zadostil svojemu poslanstvu.

Dobro si namreč zapomnimo, da oder niso razstavne deske za našo osebnost. Tu ni prostora za razkazovanje naše osebe, naše lepote, naše moči, našega znanja, naše spretnosti, naše delavnosti. Vse več je oder spričo plemenitega poslanstva. Kakor hitro sva stopila na oder, sva prenehala biti midva. Nisva več vajenček in uradnik resničnega življenja, ampak dve osebi, ki ju je pisatelj postavil v igro, da bi v njuju utelesil svojo idejo, svoj nazor in ga podal v umetniški obliki. Nisva torej več midva, ampak tisto, kar igrava.

Naši igralski odseki in prosvetni odri se ne smejo več boriti s takimi igralci, ki bi vsepovsod radi videli pripomočke samo za svojo osebno slavo in čast. Ne smejo se več pojavljati med nami igralci, ki bi zaradi svoje osebne koristi, svojega osebnega užitka, svoje osebne slave razbijali skupnost, razbijali in onemogočali skupni uspeh. Vedimo, da je skupni uspeh tudi naš osebni uspeh, da je skupni užitek tudi užitek posameznika, ki je prispeval k skupnosti. S takim pritrgovanjem posamezniki nismo nič zgubili, ampak le pridobili. Z žrtvami in premagovanjem smo si izoblikovali značaj, ga utrdili in prečistili, obenem pa smo postali koristni udje družbe, občestva, celote, ki ji pripadamo.

Le v takem vzajemnem delu je življenje na odru prijetno. In če se zavedamo, da je oder kraj resnega dela, da je igranje važno prosvetno področje, potem nas ne bo več sram sprejemati kraških vlog, potem se ne bomo več šopirili z velikimi. Vedeli bomo, da moramo vsak po svojih najboljših močeh prispevati za skupnost in da mora torej tisti, ki je več prejel od Boga, tudi več dati. To bodi edino naše merilo, vsi pa se trudimo, da bomo čim-

bolj koristni udje celote, da ne bomo skoparili ne s časom ne z dobro voljo ne z žrtvami, da bi pripomogli k rasti, poglobljanju in dviganju ljudi, ki so nam zaupani.

Predavatelji radi primerjajo oder z družino. Tudi v družini mora vsak posameznik napeti vse sile, da naredi čim več, da čim več koristi domu. S tem pa, ko je koristil domu, družini, celoti, se je del družinske blaginje in sreče povrnil tudi na delavca. V družini delajo brez plače, brez zahtev po povračilu. Vedo: čim več bom storil, tem bolje nam bo vsem, torej tudi meni. To bo moje plačilo, povrh pa še vesela zavest, da sem k temu mogoče največ pripomogel. To je pravo delo za bližnjega. Tako delo mora biti osnova in pravilo tudi po naših igralskih odsekih. Zatajevanje in premagovanje lastne osebnosti vsak dan v prid skupnosti. Podrejanje osebnih koristi in užikov skupnosti, celote, občestva, za katere delamo.

In še nekaj! Nikar potem neprijetnega bahaštva! To sem jim naredil jaz, za to se morajo meni zahvaliti, brez mene bi ne bilo tega in tega. Počemu vse to? Spomnimo se, kako lepo govorimo v družini. Ne pravimo: to in to je moje, ampak preprosto: to je naše. Pozabimo in izpustimo sebe, poudarimo pa celoto, skupnost, občestvo in prav s tem še bolj poudarimo ceno tiste stvari, še bolj poudarimo svoj delež.

Naše delo na področju ljudske prosvete naj bo nujen in pravičen izraz našega hotenja in cilja, ki mora biti tisti imperativ, ki nas vedno znova priganja k delu.

Poudarjam še enkrat, da so vse te žrtve, vsa ta premagovanja in pritrgovanja, vsa ta vzgoja samega sebe nujno potrebne prvine vsakega pravega ljudskega igralca. Ljubezen do bližnjega, s katero opravljamo vse to na sebi in drugih, pa je bistveno znamenje, po katerem se ljudski igralec loči od pokličenega igralca in od diletantskega, nepravega igralca.

Pustimo poklično gledališče ob strani in si oglejmo predvsem razliko med ljudskim in diletantskim igranjem. Najbolj zadeto in na kraško bi to razliko prikazal s tem, da bi opomnil na namen, ki ga imamo z igranjem mi, in ciljem, ki si ga navadno zastavljajo diletantje.

Med vzroki in cilji igranja poznamo notranje in zunanje. Zunanji so lepa priložnost za gmotni dobiček, ki bi ga porabili za postavitev doma, za notranjo opremo, za knjižnico, za oder, za kulise, zastore in sedeže. Nadaljnji zunanji razlog je medsebojno tekmovanje s sosednimi društvi, potem zasebna igralska inicijativa, ko smo se hoteli čim večkrat pokazati na odru, dalje osebno ugodje, ko nam je prijalo ploskanje, ko nam je dobro delo hvalisanje, ko smo uživali ob smehu, ki smo ga sejali v dvorano z uspe-

limi dovtipi. Vse to so samo zunanji vzroki, ki jih navadno edine naštevajo diletant, nepravi igralci.

Pravi ljudski igralec pa pozna drugačne, vse globlje in silnejše razloge, ki ga silijo k igranju. Ker sem jih spočetka že obširneje obravnaval, naj jih tu samo še enkrat naštejemo: mi igramo iz zavestnega idejnega zagona, ki prekvaša naše delo in povečuje uspeh. Tisti notranji, globlji uspeh, sejanje v srca in duše, graditev in bogatitev narodne kulture. Igramo iz ljubezni do stvari, ki smo se ji zapisali, igramo zaradi svojega plemenitega poslanstva v službi narodne izobrazbe in omike.

Ne maramo torej biti diletantje, ki igrajo samo iz zunanjih razlogov, iz samega gona po posnemanju poklicnega gledališča, brez globljega cilja, brez poudarkov na ideji, ki se sučejo v večnem labirintu, ko danes igrajo zato, da bi si postavili dom, in ko ga dobe, igrajo pač zato, ker imajo dom. Kaj prirejamo predavanja samo zato, da plačamo s pobrano vstopnino predavatelja?

Pravi ljudski igralci vemo, da je tako igranje samo dobičkarstvo, samo utešanje slabih strasti in gonov v človeku, dokler se ne premakne cilj igranja izven nas, izven naših ozkih koristi v širino, v celoto, v skupnost in občestveni dobrobit.

Če si bomo o tem na jasnem, potem tudi ne bo nič več težko izbirati spored za naše igranje. Nič več ne bomo v zadregi, nič ne bomo omahovali, ali naj kako delo uprizarimo ali ne. Igrski vodja vsake igralske skupine bo namreč sleherno delo postavil na kamen preskušnje. Ko ga bo prebral, se bo vprašal samo: Ali je to delo pozitivnen donos našim namenom? Ali je to delo kamen, ki bo gradil in ne podiral? Vsako delo ima namreč neko tendenco in prav po tendenci uvrščamo dela med tista, ki jih odklanjamo, in tista, ki jih željno sprejemamo. Igra, ki ima našim ciljem nasprotno tendenco, ki torej ne spoštuje bodisi našega svetovnega nazora, bodisi naše vere, bodisi narodne ali socialne pripadnosti in se celo norčuje iz nje, taka igra ni za nas. Brez obotavljanja jo moramo odločno odkloniti. Prav tako pa bomo raiši odklonili kot sprejeli igro, v kateri bo sicer nam naklonjena tendenca, toda preočito razvešena, sejmarsko kričava, pridigarsko za lase privlečena. Tendenca mora biti skrita in tiha, a vendar jasna, ne smemo je otipati, ampak samo zasluhiti v svoji najtíjši globini srca, ko nas dvigne, poplemeniti, razvedri. Tendenca naj ne odbija, ampak oznanja lepoto in duhovno plemstvo!

Tendenca pa mora biti, pravim, in sicer jasna in pozitivna v naši smeri. Počemu bi se skrivali za vse mogoče nevtrealne blodilnice igre, ki niso vredne našega truda in nam nič ne pripomorejo

na naši poti, nič ne premaknejo naših igralskih odsekov bliže ostvaritvi in uresničitvi programa, ki ga nalaga naše prosvetno poslanstvo. Vera, svetovni nazor, narodnost in stan bodo torej preskusni kamni, ob katerih bo sleherni režiser moral presoditi vsako igro, ki se mu bo vsiljevala v spored.

Pri sestavljanju sporeda za vse igralsko leto pa bo pazil na to, da bo spored čim bolj ubrana celota, preračunana na zmogljivost odra in igralcev, da ne bo igralski spored capljav daleč za izobrazbo in duševno razgledanostjo gledalcev, ampak jim zmerom kazal svetlo pot navzgor, jim bistril duha in blažil srce z nesluštenimi lepotami. Ne bo pa pozabljal, da je spored idealna celota šele takrat, če izčrpa vse vrvine, na katerih sloni naše prosvetno delo. Zadostiti mora torej narodu, veri, stanu in prijetnemu razvedrilu. Tako bo spored vsestranski in razgiban ter prav zaradi svoje živosti in življenjskosti tudi močan, vpliven in mikaven.

Režiser Meyerhold je zapisal: Gledališče ne sme biti posnemanje realnosti, ampak posvečena igra, s katero naj človeški duh komentira in povečuje življenje. Dramska umetnost bodi vselej vzgojno sredstvo gledalstva. Gledališče naj bo kateder ljudske prosvete, naj učinkuje globlje in močnejše kakor tisk in naj bo zato prav tako splošno dostopno kakor zvočni film in sportne prireditve. Skupine ljudskih nepoklicnih igralcev so samo tam uravničene, kjer nastopajo kot nositeljice ljudske umetnosti in prepuščajo veliki repertoar poklicnim umetnikom.

Pri nas pa je dr. France Koblar zapisal: Iz naše ljudske drame je treba najprej pregnati misel o srednji umetniški poti, zakaj tudi za ljudstvo je umetnost samo ena, seveda mora biti v vsem dogana in jasna, v ničemer problematična.

Sugestivno silo žive besede moramo torej v vsakem primeru koristno porabiti za vzvzajanje ljudskih množic, za plemenito zabavanje, za estetsko, нравno in narodno dviganje kulturnih vrednot. Igranje torej ne sme biti samo po naključju, ampak edinole po vestno in premišljeno vnaprej sestavljenem igrskem sporedu.

Ob koncu naj še enkrat opozorim na razliko med pravimi in nepravimi odrskimi delavci. Ločiti jih je namreč tudi po plačilu in nagradi, ki jo pričakujejo za svoje delo na odru. Nepravim igralcem bo zadostno plačilo ploskanje in prilika za razstavljanje svoje osebnosti. Pravi igralci pa bomo resda tudi veseli ploskanja in pohvale, veseli dobre ocene, a to bo za nas manjše važnosti. Samo za to bi bilo še škoda vsega našega naprezanja, pritrgovanja in žrtvovanja. Za nas mora biti nagrada večja. Dobiti moramo potrdilo, da smo dosegli oba cilja, ki ju

terja naše prosvetno poslanstvo in o katerih sem govoril takoj v začetku tega sestavka. Prvi cilj je samovzgoja, notranja poglobitev nas samih, obogatitev duha, izbistritev razuma, še večji in plemenitejši cilj pa je vzgajanje drugih, apostolat lepote in socialne pravičnosti, dobrot razvedrila, človekoljubno delo z dviganjem ljudstva, iz katerega smo zrasli, ki nam je dalo vse pogoje za naše uspešno delo. Že samo čut hvalečnosti nam narekuje, da se v polni meri potrudimo izpolniti in doseči obadva cilja. To bo naša največja nagrada in najdražje plačilo, ki ga moremo pričakovati za svoje delo na področju prosvete in zlasti igranja. In če bo ploskanje in pohvala samo zunanji izraz tihnega veselja in božjega blagoslova, ki se je z našim delom razlilo po nam zaupanih ljudeh, bomo dvakrat in trikrat bolj veseli tega plo-

skanja kot nepravi igralci, ki vidijo v tem edino svojo oprijemljivo nagrado.

Pravi igralec ustvarja iz pravih osnov, raste iz pravih korenin za nujno pravi cilj, ki mu ga nalaga njegovo poslanstvo. Nepravi igralec — diletant — ima le plehke užitke po opravljenem delu, poklicni igralec je nesrečen, če je kritika pozabila nanj, mi, pravi igralci, pa vemo, da je v skritem darovanju samega sebe najvišji užitek in najsilnejše izpolnjenje naših želja in našega bistva.

Zato se bomo poslej še s toliko večjo in bolj požrtvovalno ljubeznijo oklenili svojega zvišenega poklica, ki je vzgajanje, izobraževanje, pomirjevanje strasti, širjenje pozitivnih načel in navsezadnje prijetno in dostojno zabavanje. In pri tem delu za bližnjega, za naš ljubi slovenski narod, naj nam dá Bog svojo milost in svojo pomoč!

Vrednotenje umetnine

Doživljanje, ki nam ga zbuja umetnina, je duševni pojav, pojav v vsakem posamezniku posebej. Zato je vsako vrednotenje umetnine le subjektivno. Vsakdo se more zanašati samo na svoje estetsko čustvo, ki je edini razsodnik. To estetsko čustvo pa se utegne motiti, stavlja se mu nasproti mnogo ovir. Pomanjkljivi čuti, nezmožnost kombiniranja, nepoznanje vsebinskih prvin umetnine, nerazpoloženje, usmerjenost čustva in misli drugam, sugestija — štejejo k oviram. Popolno estetsko doživetje je (če upoštevamo človekovo nepopolnost) le nedosegljiv ideal. Popolno bi jo dojel le tisti, ki bi se mogel z vsem jazom povsem potopiti v stvaritelja umetnine. Ker pa tudi o popolni umetnini ni govora (ker je vse človeško delo nepopolno), je tudi nemogoče, da bi umetnost posredovala popolno dožemanje lepote, katere čutno ponazarjanje je umetnost. Pač pa ločimo v tej popolnosti (oziroma nepopolnosti) stopnje od skrajne stopni spriču umetnine do čim ubrajnejšega utripanja z njo.

Dožemanje sestavnih delov

Za dožemanje umetnine se najprej zahteva dožemanje vseh njenih sestavnih delov, ki pa niso zgolj oblikovni, temveč mogoče celo v pretežni meri vsebinski. Pri besedni umetnini n. pr. ne gre le za predstavo besed in njihov zvočne strani, gre tudi za predstavo njih pomena. Predstavljati si je treba značaje, strasti, občaje, nazore. Mislimo si čitatelja, ki je top za glasbo; ta od »glasbenega romana« ne bo imel skoraj nič, dasi je morda razumel vse besede, občutil njih gladkočo in ritem. Ali mislimo si pogana, ki stoji pred Michelangelovo Sodbo: Če krščanskega mita ne pozna, se mu bo freska

razblinila v množico rafiniranih anatomskih študij, postavljenih druga poleg druge brez vsake zveze; če ne ve, kaj silna Kristusova kretnja govori, je zanj izgubljen motor, ki veličastno kompozicijo poganja v krogotek in daje sleherni figuri mesto in smisel. Ali kako smešno bi bilo govoriti o estetskem dočemanju ribe s košarico kruha iz katakomb, ne da bi vedeli, kaj to dozovorično znamenje pomeni. Skratka, ne le to, kar vidimo ali slišimo, je podstava estetskemu čustvu, temveč vse, kar nam ta znamenja vedo dopovedati, vse, kar nam dado čutiti vse, na kar nas utegnejo spomniti (asociacija!). Vse, kar je umetnik položil v svoje delo, mora v nas znova oživetiti, četudi ni vsega naravnost izrazil. Toda, kar naj umetnina prikljče v nas, smo morali že nekoč tako ali tako doživeti. Če nisem še nikdar občutil žalosti, si junakove žalosti tudi predstavljati ne morem. Ali si more naš kmet popolno predstavljati mišljenje, čustvovanje in stremljenje, ki tvorijo vsebino kakega modernega angleškega socialnega romana? Ali si morem kot Evropec popolno predstavljati Tagorovo gledanje na svet?

Stopnje estetskega doživljanja

Vzrokov nepopolnosti estetskega doživljanja je potemtakem nešteto. Nekateri so premagljivi (tuje besede, neznan ikonografski motiv itd.), drugi spet praktično nepremagljivi, ker pregloboko tiče v vsem načinu življenja, ker so odvisni od širine obzorja in usmerjenosti značaja. Tem boljše bom doimel junaka drame, čim bolj mi je njegov značaj soroden; tem boljše bom dojel idejo drame, čim bližja je moji lastni. In ker je junak prav za prav dramatik sam (ali ni vsa-

kršna umetnina avtobiografska?) in ker je ideja drame prav za prav avtorjeva ideja, tista ideja, ki je sprožila nastanek umetnine, tedaj je jasno, da bom tem popolneje dojel umetnino, čim bližji sem njenemu avtorju; kajti tedaj bom imel največ možnosti, da si predstavljam, kar ga je razgibavalo, ko je umetnino ustvaril, ali kar je isto, da si predstavljam, kar razgibava umetnino.

Predstavní svet

Ob motrenju umetnine človek ne stopi iz svojega jaza. Njegov običajni predstavní svet se ne umakne, ampak sodeluje. Asociacije, ki nam jih zbuja umetnina so iz našega lastnega predstavnega sveta, to se pravi, da so lahko zelo individualno pobarvane. Že zato si lahko razlagamo, zakaj umetnina lahko na vsakogar drugače vpliva. Za subjektivno vrednotenje torej niso le važni elementi, iz katerih umetnina sestoji, ampak tudi elementi, ki sestavljajo opazovalčev predstavní svet. Opazujem krajinsko podobo. Pokrajina mi je znana, a ko sem jo gledal v naravi, sem jo gledal s povsem drugačnimi očmi, kot jo je gledal slikar. Tedaj se začneta v meni biti dve podobi: spominska predstava krajine, kot sem jo sam doživel, in upodobitev krajine na sliki. Vsaj nekaj trenutkov potrebujem, da se sprijaznim s tem novim gledanjem — in šele tedaj morem začeti pravilno dojemati estetske vrednote podobe. Teže pa je, kadar si moja in avtorjeva predstava nasprotujeta tako, da se izključujeta. Avtor n. pr. odobrava samomor, medtem ko ga jaz zavračam. K drugim predstavam, ki naj bi jih avtorjevo delo v meni vzbudilo, pristopi zdaj še misel, da se avtor moti. Ta misel je tem močnejša, čim bolj avtor svoje misel o upravičenosti samomora izpeljuje in dokazuje.

Vzemimo bolj preprost primer. Recimo, da stoji v pesmi kak manj navaden izraz, ki ga pomotoma napak razumem in si torej ob njem predstavljam nekaj čisto drugega kot pesnik sam. Učinek bo drugačen, kot je pesnik pričakoval, tem bolj drugačen, čim več teže je na napak umljeni besedi. Obratno se lahko zgodi, da pesnik izraz napačno rabi, medtem ko ga jaz pravilno razumem. Rezultat bo isti kot prej.

Sorodnost značaja

Za nadaljnji primer vzemimo gledalca, ki mu je Wurmov značaj v Schillerjevem »Kovarstvu in ljubezni« vseh. V njem Wurm ne bo vzbujal odpora, kot si je to pesnik za gotovo predstavljal. Pot do popolnega dojetja te drame bo takemu gledalcu zaprta ravno zaradi drugačne npravstvene usmerjenosti. Ponovno torej sledi, da je estetsko dojetanje tem

popolnejše, čim bolj se dojemalčev predstavní svet krije z ustvarjalčevim.

Oglejmo si isti problem na reproduktorskem področju. Tisti igralec bo najbolje ostvaril svojo vlogo, ki je njenemu značaju najbližji in ki najpolneje dojame, kaj je dramatik položil vanjo. Kakor je resničen Goethejev izrek, da kdor zna igrati le samega sebe, ni igralec, prav tako je res, da »vseigralec« ne eksistira. In kaj daje meje igralcu, če ne ravno različnost v značaju, v doživljanju sveta? Tudi tu je treba ločiti dva elementa: vlogo, s katero igralec poustvarja izrez iz pesnikovega življenjskega občutja, in igralčovo lastno občutje življenja in sveta. Le kjer pride do svetovnonazornega sozvočja, je mogoče srečno premagati oviro, da sta namreč v igralcu subjekt in objekt, ustvarjalna volja in materialno, le tedaj je mogoče govoriti o tisti »transfiguraciji«, ki konec koncev na njej sloni vsa igralčeva stvaritev. (H. Knudsen v članku Schauspieler v Merker-Stammeler, Reallexikon.) Nemogoče si je misliti silno vermega igralca, ki bi mogel umetniško prepričevalno igrati bogokletnika v drami bogokletne tendence. Igralec more igrati le vse to, kar bi sam mogel biti. Zakaj igralčeva naloga ni le posnemanje, ampak tudi ustvarjanje iz samega sebe. Igralec, ki ni soroden značaju svoje vloge, ustvari lik, ki je daleč od lika, ki si ga je zamislil avtor. Enako je s pianistom, ki naj igra Bacha, pa je ves njegov značaj prej soroden kakemu Chopinu. Kateri zbor bo ob enaki tehnični izobrazbi in izurjenosti dovršeneje izvajal koral: zbor solesmeskih benediktincev ali donskih kozakov? Ko bi šlo le za tehnično izurjenost, bi bile reproduktorske umetnosti le vprašanje tehnike in prav nič več. Tedaj bi pianista gotovo uspešneje nadomestil električni klavir.

Posebej v igralski umetnosti pa nastopi še novo vprašanje. Kako je n. pr. z igralcem Judeža v pasijonski igri? Ali se pri njem zahteva ista pristnost kot pri reprezentantu dramatikove ideje? Naj igralec satana v srednjeveškem miraklu podoživlja vso satanovo zlobnost? Jasno, da ne. Razlika je prav v tem, da Judeževa ali satanova ideja nasprotujeta ideji drame, da sta ti dve vlogi le protigrata, da morata v gledalcu zbuhati odpor. Zato ju je predstaviti shematično, zato pri takšni vlogi močnejše čutimo, da je le privid resničnosti. Tisti igralec, ki mu je dodeljena vloga, ki posebjša idejo, nosi težo drame in zato mora izžarevati mnogo več kot vsa njegova okolica. V Antigoni je Antigona tista, ki mora ves čas obvladovati sceno. Režiser, ki se tega dejstva ne zaveda, utegne Kralja na Betajnovi izmalčiti, če odkáže Maksu večjo mero shematičnosti in Kantorju večjo mero pristnosti, kot to drama terja.

(Konec prihodnjic.)

Poglavje iz dramatike

(Nadaljevanje.)

Enotnost kraja

Jasno nam je po dosedanjem razmišljanju, da v glavnem enotnost dejanja še zmerom velja, da pa dramatik niso več vezani na enotnost časa. Zdaj poglejmo, kako je z enotnostjo kraja, ki jo je starogrškim in tudi še poznejšim pisateljem uger predpisal modrijan Aristoteles.

Že zadnjič smo rekli, da je bil grški dramatik nujno vezan na enotnost časa, kajti predstave so bile pod milim nebom pred očmi gledalcev brez vmesnih zastorov in pregrinjaj. Dejanje je moralo torej nujno potekati v urejenem vzročnem in časovnem zaporedju, ki se ni moglo dosti razlikovati od naravnega dogajanja istega dogodka v žiljenjski resničnosti. Če smo morali to reči že o času, kaj bomo rekli šele o kraju. Grki niso poznali kulis in vseh drugih sodobnih priprav in pridobitev modernega odra. Poznali so eno samo prizorišče, ki je bilo drugačno kot naše, igrali so pod milim nebom na okroglem prostoru, tako imenovani orkestri. Na sredi orkestre je bil Dionisov oltar. Leseno odrsko stavbo in gledališke tribune so vsakikrat znova postavili in po praznikih zopet podrli. Pozneje pa so dobili kamnitno gledališče na južnovzhodnem pobočju Akropole.

Očitno je torej, da je bilo tako gledališče vse manj primerno za spremembe prizorišča, vendar pa so imeli tudi za ta primer že Grki nekaj priprav. Vedeti moramo namreč, da grško gledališče ni igralo stalno kakor pri nas, ampak samo dvakrat na leto, takrat pa so igrali po štiri igre na dan, in sicer tri dni zapovrstjo. Tedanji gledalci so morali biti za čuda vztrajni, saj so morali presedeti od jutra do večera pod milim nebom ter poslušati in gledati. Prav za to dejstvo, ker so igrali po štiri igre kar zapovrstjo, je bila tudi Grkom potrebna sprememba prizorišča, saj je vendar vsaka igra lahko imela drugačno prizorišče. V ta namen je bila sprednja, proti gledalcem obrnjena stena scene, tako imenovani proskenion, preprosto razčlenjena. Na sredi je bila velika ploškev, ob njej pa neke vrste kulise, namreč trioglate vrtljive prizme s podobami, da so z njimi lahko nakazovali spremembo prizorišča.

Vendar pa moramo še enkrat poudariti, da so se grški dramatik zvesto držali načela o enotnosti kraja v vsaki igri. Bila jim je ne samo notranja, ampak tudi zunanja potreba. Ne samo, da so bili prepričani, da je estetska učinkovitost drame toliko večja, čim bolj je zgneten v eno samo dejanje, v en sam čas in en sam kraj, ampak so bili vezani tudi na svoje nespremenljivo gledališče.

Kako silen razvoj je doživela drama glede na enotnost kraja, nam bo jasno takoj, samo če se spomnimo le največjega dramatika vseh časov in pregledamo njegove drame pod tem zrediščem. V vsaki vse polno premen prizorišč, pa ne samo v istem kraju, ampak razkropljenih po vsej širni zemlji (na primer Julij Cezar, ki se godi v Rimu, v Sardinii in pri Filipih). Ker pa je bilo Shakespearovo gledališče preračunano na toliko množino različnih odrskih sprememb, je vsaka uprizoritev Shakespeara še danes trd oreh. Danes trši kot v Shakespearovi dobi. Tedaj je zadostoval droban migljaj gledalcu, da je njegova domišljija poleta v dramatikov pesniški svet, en sam preprost napis »Gozd« je opravil več, kot danes ta dan opravi cela gošča dreves. Prav zaradi te sposobnosti dramskega uživanja in vživetja v dramo je bil Shakespeare silno prost in nevezan pri izbiri prizorišč. Pri njem je enotnost kraja do tal uničena. Ni je poznal in ne priznal. Bistroidni umetnik je videl v njej zavoro svojega duha in poleta svojih misli. Njegova sodba je tudi danes še veljavna.

Naj še enkrat omenim Shakespeara v današnjih dneh. Dobivali smo različne uprizoritve: realistične in idealizirane. Namesto nekdanjih preprostih napisov smo dobili sodobnemu okusu zadostujoče gozdove in dvorane, dobili pa smo tudi uprizoritve z zavesami, kjer je današnjemu nekoliko tuje in nerazumljive napise nadomestil najbolj tipični rekvizit, nekakšen simbol zahtevanega prizorišča.

Dejstvo pa je, da se je tudi za Shakespearom vse polno dramatikov in tudi literarnih tokov prizadevalo za večjo ali manjšo enotnost kraja. Tem pa najbrž ni bila več odločilna tista notranja nujnost estetskega ugodja, kakršnega so Grki poskušali ujeti v enotnost, ampak zgolj zunanji razlogi (uporabljivost na sodobnih odrih), ker so se mogoče zavedali, kako so prav zaradi te množičnosti prizorišč pogosto tudi največje odrske umetnine pisane samo za bralca, kajti redek je oder, ki bi si upal postaviti dostojno uprizoritev.

Ugotavljamo torej, da je bila Grkom enotnost kraja še nujna notranja in zunanja potreba. Rimljani so jo že delno zavrgli z uvedbo zagrinjala, ki je dovoljevalo razne spremembe, docela pa jo je zavrgel Shakespeare in za njim večina dramatikov do današnjega dne, ko imamo gledališča z vsemi mogočimi odri: vrtljivimi in pogrezljivimi, pridvižnimi in opremljenimi z zagrinjalom, kopo kulis in različnih odrskih teles ter sofitami in raznobarnimi zavesami. Pri takem odru je enotnost kraja nepotrebna in odveč.